

Open Monumentendag

Van zondag 12 september 2021 tot 10 oktober 2021

OP HET JUISTE SPOOR

Spoorerfgoed in de regio Leie Schelde

Colofon

Teksten

Erfgoed Deurle, Eva Devooght, Hans Van Hoeke, Johan Van Twembeke, Jean-Marie Schepens, Manual Van den Abeee, Nele Van Havere, Stefanie Hap, Tanja Smet, Thomas Van Ongeval

Afbeeldingen

Annie Dhont, Danny Claeys, Denis Pieters, Dirk Haesaert, Erfgoedbank Cultuurregio Leie Schelde, Erfgoedcentrum Het Land van Nevele, familie Claus-Van Rostenberge, Gino Campe, onder meer Hedwig Desmyter, Heemkring Zulte, Jean-Marie Schepens, Karel Eerdeken, mudel, Stadsarchief Deinze, Stan Wagemans, VVV 't Gaverland

Redactie

Stefanie Hap, Jolien Verroeye

Vormgeving

Frederik Bracke, Silke Van Bruyssel

Website en app

Emmy Beyls, Frederik Bracke

Beste Erfgoedliefhebber,

2021 is door de Europese Unie uitgeroepen tot het Europees Jaar van het Spoor. Open Monumentendag is dan ook de ideale gelegenheid om een intergemeentelijk project op poten te zetten over de (verdwenen) stations in onze streek. De voorbije 180 jaar heeft de treininfrastructuur belangrijke 'sporen' nagelaten in ons landschap en bijgedragen tot de demografische en economische ontwikkeling van de regio.

Op maar liefst veertien locaties brengen we het verhaal van het bestaande of verdwenen station of oude seinhuisje in beeld met een infopaneel. We vertellen onder meer de geschiedenis van de historische spoorlijn 86, lopende van De Pinte naar het Henegouwse Basècles die talrijke mijnarbeiders vanuit onze streek en de Vlaamse Ardennen naar de Borinage bracht. Ook spoorlijn 75 (Deinze-Moeskroen), 73 (Deinze-De Panne) en spoorlijn 50 (Brussel-Oostende) komen aan bod. In oorlogstijden speelde het spoor een prominente rol, denk maar aan de massale terugtrekking van de Belgische soldaten naar de IJzervlakte in de periode van oktober 1914 en de vernietiging van de sporen en stations omwille van hun strategisch belang.

Open Monumentendag 2021 is het eerste publieksproject van de nieuwe Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddienst (IOED) Leie Schelde, die op 1 januari van dit jaar het levenslicht zag. De IOED Leie Schelde verenigt de stad Deinze en de gemeenten De Pinte, Gavere, Nazareth en Zulte en geniet ondersteuning van Veneco en de Cultuurregio Leie Schelde. Via deze samenwerking willen we de gemeenten versterken in hun onroerend erfgoedbeleid en de bevolking bewustmaken van het waardevolle erfgoed in onze buurt.

Elk van de partners draagt een steentje bij aan dit project. Ook de gemeenten Kruisem en Sint-Martens-Latem en Erfgoed Vlaamse Ardennen sloten hierbij aan. De fietsroutes met bijhorende infopanelen en brochure werden mogelijk gemaakt door de financiële steun van de provincie Oost-Vlaanderen.

Vanaf zondag 12 september kan iedereen gedurende een maand het spoorerfgoed uit de regio gaan ontdekken. In deze brochure vind je alle locaties in twee fietsvriendelijke routes, maar je kan ze ook via de Erfgoedapp bekijken. Neem zeker eens een kijkje op de app en ontdek ook ons ander erfgoed!

Graag dank ik in naam van ons bestuur de talrijke medewerkers die dit eerste gezamenlijke project mogelijk maakten en wens ik iedereen een fijne Open Monumentendag toe!

Thomas Van Ongeval
Voorzitter IOED Leie Schelde

Open Monumentendag stelt elk jaar opnieuw het onroerend erfgoed in de kijker. Al voor de 34ste keer kan je onbekende erfgoedparels uit eigen streek gaan ontdekken.

Dit jaar doet ook de nieuw opgerichte IOED Leie Schelde voor het eerst mee. We hebben twee intergemeentelijke fiets- en wandelroutes uitgestippeld die diverse relictten van het spoorerfgoed uit de regio verbinden. En dat doen we niet zonder reden.

Naar aanleiding van de doelstellingen van de European Green Deal heeft de Europese Commissie het jaar 2021 immers uitgeroepen tot het Europees jaar van het spoor. Het is bovendien 175 jaar geleden dat de eerste spoorverbinding tussen twee Europese hoofdsteden, met name Parijs en Brussel tot stand kwam. En er is meer! Dit jaar vieren we ook 40 jaar hogesnelheidstrein, welbekend van de TGV en 30 jaar intercity-expressverbinding. Hoog tijd dus om het spoorerfgoed in de kijker te stellen.

Het station van De Pinte werd voor het eerst in gebruik genomen op zondag 28 juni 1857, dezelfde dag waarop voor het eerst een trein reed op de lijn Oudenaarde-De Pinte. Voor een ticket kon je kiezen uit drie klassen: de duurste klasse "*diligence*", een "*char-à-banc*" of de goedkoopste "*wagon*".

Belang van het station voor de bloemsierteelt

De Pinte was in een nog niet zo ver verleden internationaal gekend voor de bloemsierteelt. De meeste bloemisterijen waren niet toevallig rond het station gevestigd. Via de spoorlijn werd er plantgoed aangevoerd en konden de Pintse siertelers hun bloemen exporteren. Mede door de aanwezigheid van het station en de spoorlijn kregen de Pintse begonia's en azalea's internationale naam en faam. Tot in de jaren 1990 werd er internationaal geëxporteerd, tot in China toe!

Vanaf zondag 12 september kan je gedurende een maand op ontdekking in zeven gemeentes in de regio. Aan de hand van twee uitgestippelde routes kom je meer te weten over de verschillende stationsgebouwen en zelfs enkele seinhuisjes uit de streek. Enkele locaties liggen langs de historische spoorlijn 86, die liep van De Pinte tot in Basècles. De zogenaamde *koolputterstrein* maakte het voor Oost-Vlamingen en inwoners van de Vlaamse Ardennen mogelijk om van en naar de Borinage te pendelen. Vandaag loopt deze lijn nog tot in Ronse, de rest van de lijn is opgebroken en werd gedeeltelijk als RAVeL fiets- en wandelpad aangelegd. Daarnaast komen ook nog drie andere historische spoorlijnen aan bod.

De meeste historische stationsgebouwen en seinhuisjes zijn intussen helaas al verdwenen, andere bleven wel bewaard en kregen een nieuwe invulling. Het belang van de spoorlijnen in de regio is dus wel wat afgenomen. Juist daarom willen we die verdwenen verhalen terug vertellen. We wensen u veel plezier tijdens uw tocht door de regio!

2 Het station van Zingem: een typische architectuur

Het station van Zingem ligt langs de spoorlijn 86, de zogenaamde koolputterstrein die liep van De Pinte tot in Blaton. Het eerste stationsgebouw stond ten zuiden van de overweg en de Kruishoutemsesteenweg, vlak voor het huidige café "De Wachtzaal". Na de Eerste Wereldoorlog werd het gesloopt en vervangen door het huidige gebouw, ten noorden van de overweg.

Het is een Type 1895 L3 stationsgebouw. Deze aanduiding verwijst naar het standaardtype van stationsarchitectuur dat voor het eerst verscheen in 1895. Deze stations werden gebouwd door de Belgische Staat, die toen een aanzienlijk spoorwegennet onder haar beheer had. Het

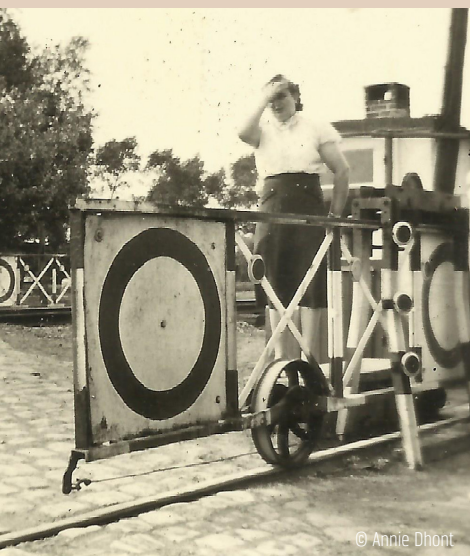
is een gewijzigde versie van het eerdere standaardtype Type 1881. Het gebouw bestaat uit drie delen: een hoger centraal gedeelte onder zadeldak, geflankeerd door twee lagere vleugels eveneens onder een zadeldak.

Dit type station werd vooral gebruikt bij de nationalisatie van privéspoorwegondernemingen waarbij de reeds aanwezige stations vaak vervangen werden door dit standaardtype. Langs het Belgische spoorwegennet vinden we nog tientallen gelijkaardige stationsgebouwen terug. Op Zingem en Olsene na dateren alle stationsgebouwen Type 1895 van voor de Eerste Wereldoorlog.

3 Het routehuis en seinhuisje Gavere

Op plaatsen waar het spoor de gewone weg kruiste, een zogenaamde overweg, moest de bareelwachter het spoor tijdig afsluiten van het verkeer. De bareelwachter of -draaier, vaak ook een vrouw, bv. de echtgenote van een NMBS-personeelslid woonde in een routehuis bij de overweg.

© Annie Dhont

Als er een trein in aantocht was, werd de bareelwachter opgebeld door het station. De bel hing in het routehuis. Voor bareelwachters die zelf niet in een routehuis woonden, was er een telefoon in een apart seinhuisje. Per routehuis waren er namelijk twee bareelwachters: een die in het routehuis woonde en een tweede bareelwachter die de overweg bediende tussen 4u en 10u 's morgens en op de vrije dagen van de routehuisbewoner.

Door de volledige automatisering stopte de functie van bareelwachter en geraakten routehuizen en seinhuizen in onbruik.

4 Gaverstatie in Asper

Halfweg tussen Gent en Oudenaarde lag Gaverstatie, met opschrift Gavere maar gesitueerd op het grondgebied van Asper. Even voor de fusie in 1977 werd het Gavere-Asper.

Koolputterstrein en suikerfabriek

Lijn 86 verbond de streek met de Borinage en Noord-Frankrijk. Ook uit Gavere-Asper vertrokken mijnwerkers en seizoensarbeiders met de koolputterstrein naar de Walen. Tot 1966 reden twee stoomtreinen, de Prince de Ligne en de Audenaerde, tweemaal per dag heen en terug naar de mijnen. Eindstation was Blaton. De dagwerkers deden de voorbereiding in de mijn voor de kappers, die 's nachts de steenkool ontgonnen.

Ook seizoensarbeiders die in Noord-Frankrijk in de suikerfabrieken het seizoen, een campagne gingen doen, reisden per trein. Ze reden gratis als ze een werkbewijs van de fabriek hadden.

© Schepens-De Craene

Discussie over de naam...

In 1857 kwam er een stopplaats in Nazareth op het traject Gent-Oudenaarde. De stopplaats werd aangeduid als station 'Eecke', wat niet naar de zin van de Nazareners was. Het station lag immers op Nazareens grondgebied, de sporen op dat van Eke. Gek genoeg werd het station van Deurle toen aangeduid als 'Nazareth'. De provinciegouverneur werd ingeschakeld om de discussie te beslechten. Hij werkte een compromis uit: het station heette voortaan 'Eecke-Nazareth', dat van Deurle werd 'Deurle'.

Een gebouw met verschillende functies...

Vanuit Nazareth spoorde men rechtstreeks tot aan de Waalse steenkoolmijnen. In het station van Nazareth was er zowel personen- als goederenvervoer. Via de grote stationskoer werden goederen af- en aangeleverd en ook wagons konden daar gewisseld worden.

In het station was ook een distributiecentrum van de post en een telegrafiekantoor. Het distributiekantoor van Nazareth-Eecke had geen eigen poststempel zoals dat in de kantoren van De Pinte en Deurle wel het geval was.

Op deze plek stond vroeger een seinhuis, de zogenaamde woning van de seinwachter of bareelwachter. Vlakbij het seinhuis stond het seinwachtershokje (op de plek waar nu de elektriciteitskabine staat). Van daaruit werd ervoor gezorgd dat het spoorverkeer op een veilige manier kon verlopen.

In het seinwachtershokje stond een draaitelefoon waarmee de bareelwachter op de hoogte gebracht werd van de komst van een trein. Dat was het moment om aan het wiel te draaien zodat de spoorweg werd afgesloten van het verkeer. Wanneer de trein voorbij was, kon de bareel weer opengedraaid worden en nam de seinwachter contact op met de volgende wachter op de spoorlijn om de komst van de trein aan te kondigen. Op die manier kon de trein zonder hinder doorrijden.

7 Het station van Deurle: van stopplaats tot volwaardig station

Op 22 september 1839 werd er aan de Klapstraat in Deurle een treinhalte opgericht. Door een administratieve eigenaardigheid werd de stopplaats aangeduid als 'halte Nazareth'. In 1848 werd aan de halte in Deurle een kantoorje gebouwd. In 1849 en 1850 volgden nog wachthuisjes. In 1863 werd de treinhalte opgewaardeerd tot station. Het droeg vanaf dan ook officieel de naam 'Deurle'. Een volwaardig stationsgebouw kwam er pas in 1872.

Het station van Deurle verschilde niet van de andere plattelandsstationnetjes. Het was een typisch voorbeeld van bakstenen stationsarchitectuur met rondboogvormige deur- en vensteropeningen.

8 Station Deinze (of was het Petegem?)

Het huidige stationscomplex dateert uit begin jaren 1980 en was een vervanging van het noodstationnetje dat na WO I opgericht was. Het oorspronkelijke imposante stationsgebouw uit 1842 had immers fel geleden onder de beschietingen van 1918. Hoewel dit noodstationnetje niet bedoeld was om lang te blijven staan, heeft het maar liefst 58 jaar lang bij vriesweer mensen doen drom(m)en rond het kacheltje in de wachtzaal. Pas als de stationschef de trein had aangekondigd, kon men zich begeven naar het perron.

Het huidige stationsgebouw werd geopend in 1983 en lijkt in niets meer op zijn voorgangers. Door de recente verstedelijkte context koos Dirk Servaes in zijn ontwerp voor perrons op viaducthoogte, die een stuk praktischer zijn. Vooral de typische bordeaux kleur is erg opvallend.

Neem zeker eens een kijkje in de perrongang naast de lokettenzaal. Daar kom je nog meer te weten over de stationsgeschiedenis en het oorlogsverhaal.

De dorpen Machelen-aan-de-Leie, Olsene en Zulte hadden vroeger alle drie een eigen station. Het waren eenvoudige, vrij stereotiepe bakstenen plattelandstationnetjes. Ze hadden een loketruimte, een wachtzaal voor de reizigers en een opslagruimte voor goederen en bagage. Er was ook een kantoorruimte voorzien. Een deel van het gebouw was ingericht als dienstwoning voor de stationschef. Buiten was er een overluifeld perron en een loskaai voor goederen.

In onbruik

De stations van Zulte, Olsene en Machelen-aan-de-Leie bleven tot 1978 functioneren. Omdat ze niet rendabel genoeg meer waren, besloot de NMBS om de drie stations op Zults grondgebied te sluiten. Niet veel later werden ze gesloopt. In Zulte en Machelen gingen de gebouwen al in de jaren 1980 tegen de vlakte, in Olsene duurde het nog tot 1992.

Het stationsgebouw van Grammene is het enige overgebleven spoorwegrelict op het grondgebied van Deinze dat gebouwd werd in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Het stationnetje had ook een goederenkoer. Op zo'n platform konden alleen goederen in en uit goederenwagens geladen worden. Vlasboer Michels kreeg in 1963 de spijtige mededeling dat deze functie, gelet op de zeer hoge exploitatiekosten, vanaf 1 juni 1963 niet langer tot de dienstverlening behoorde.

Toen in 1985 de stopplaats Grammene ook voor passagiers werd opgeheven, kreeg het gebouw een woonfunctie. De typische getoogde deuren en vensters kenmerken de gevels, maar het is vooral het opvallende naambord waar ooit "Grammene" in prijkte, dat herinnert aan deze oude functie.

Bij de overweg aan de Dentergemstraat werd op 1 juli 1891 het station in gebruik genomen. De slagboom werd bediend door "bareeldraaiers". Deze functie werd door een aantal families van generatie op generatie uitgevoerd.

In dit stationnetje, dat niet veel groter was dan een schuilhuisje kon je geen ticket kopen. Dit kon wel op de trein zelf.

© Gino Campe

Dat Wontergem ook literair niet onbekend bleef, zien we in geschriften van Guido Gezelle. In het gedicht "*O Wonder Wonterghem*" komt ook het stationnetje van Wontergem ter sprake. Sinds 1984 is hier niet langer een stopplaats.

Het was in de zomer van 1838, op een prachtige zondagnamiddag, dat de eerste "à vapeur" door Hansbeke zou rijden. Reeds lang voor het aangekondigde uur van de doortocht stonden niet alleen bijna alle Hansbekenaren, jong en oud langs de spoorweg, ongeduldig te wachten, maar ook vele vreemdelingen van naburige gemeenten zoals Nevele, Vosselare, Lotenhulle, Zomergem en Waarschoot waren naar Hansbeke gekomen om die gebeurtenis bij te wonen. Dit citaat lezen we in het werk van Leon Van Driessche, die het verhaal over de eerste trein te Hansbeke veelvuldig gehoord had van zijn tante, een ooggetuige.

Wat voor ons vandaag "normaal" is, was in 1838 een heuse belevenis. De komst van het station (zowel voor personenvervoer als voor goederen) bracht voor het rustige Hansbeke ook meer mogelijkheden. Het dorpsleven bood immers niet voor iedereen werkgelegenheid. Met *den werkmanstrein* konden werklieden makkelijk naar en van het werk sporen.

13 Station Landegem

Het stationsgebouw van Landegem werd in 1918, door Belgische artillerie, zwaar beschadigd. Na de Eerste Wereldoorlog werd het heropgebouwd met een aantal heel typische stationselementen, zoals onder meer de symmetrie in het gebouw. Opvallend element is de glazen perronluifel op ijzeren spanten, die voor de wachtzaal werd opgetrokken.

Door de veranderende behoeften en vooral de modernisering van het stationswezen, werd in de jaren 1990 beslist om het stationsgebouw te vervangen door een nieuwe constructie boven op een brug. Noël De Bondt stond in voor het postmodernistisch ontwerp.

14 Station Astene

Aan de halte stond er een wachtershuisje. Van een echt stationsgebouw was hier geen sprake. Het station was gelegen aan de kruising van de Vrouwestraat met de Nazarethsesteenweg. Het wachtershuisje is intussen afgebroken. Café "De Wachtzaal" herinnert nog als enige relict aan deze verdwenen geschiedenis.

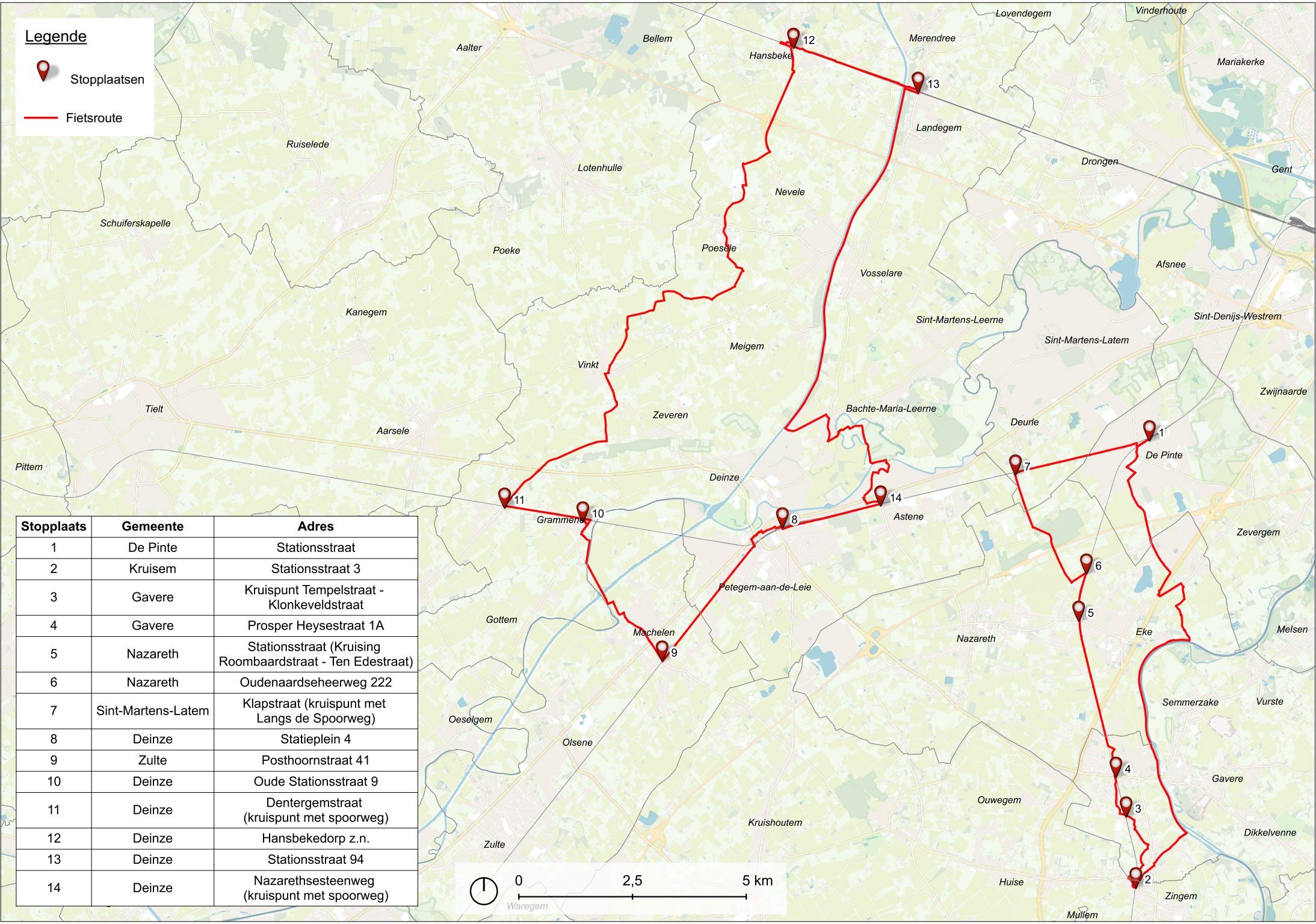
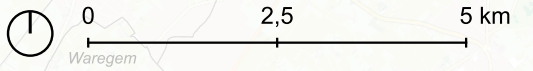
Waarom deze groep mensen zich liet fotograferen voor het station van Astene, daar hebben we het raden naar. Maar in de linkerdeur zien we de lantaarn waar de naam van het station ingegraveerd stond. Toen er nog geen elektriciteitsnet was, maar de treinen wel ook 's nachts het land doorkruisten, dienden de stopplaatsen ook herkenbaar te zijn. Het lantaarntje werd verlicht en het gegraveerde glas maakte de naam van de stopplaats duidelijk. Vandaar dat het ook belangrijk was om de naam van de stopplaats zo kort mogelijk te houden.

Legende

 Stopplaatsen

 Fietsroute

Stopplaats	Gemeente	Adres
1	De Pinte	Stationsstraat
2	Kruisem	Stationsstraat 3
3	Gavere	Kruispunt Tempelstraat - Klonkeveldstraat
4	Gavere	Prosper Heysestraat 1A
5	Nazareth	Stationsstraat (Kruising Roombaardstraat - Ten Edestraat)
6	Nazareth	Oudenaardseheerweg 222
7	Sint-Martens-Latem	Klapstraat (kruispunt met Langs de Spoorweg)
8	Deinze	Statieplein 4
9	Zulte	Posthoornstraat 41
10	Deinze	Oude Stationsstraat 9
11	Deinze	Dentergemstraat (kruispunt met spoorweg)
12	Deinze	Hansbekedorp z.n.
13	Deinze	Stationsstraat 94
14	Deinze	Nazarethsesteenweg (kruispunt met spoorweg)

Praktische info:

Van 12 september tot 10 oktober 2021 kan je op eigen houtje de stations en seinhuisjes uit de regio verkennen, te voet of met de fiets. Aan elke locatie staat een infopaneel. In deze brochure staan alle locaties verzameld, met twee uitgestippelde routes. De kortere route start aan het station van De Pinte en is 27 km. De langere route van ~~xx~~ km start aan het station van Deinze. De locaties zijn vrij te bezichtigen (enkel exterieur).

Op beleefergoed.be kan je de route downloaden als pdf of gpx. De route is ook aangeduid met pijlen van Open Monumentendag.

De deelnemende gemeenten zijn: Deinze, De Pinte, Gavere, Nazareth, Zulte, Sint-Martens-Latem en Kruisem.

Een initiatief van IOED Leie-Schelde met medewerking van Erfgoed Vlaamse Ardennen en de Provincie Oost-Vlaanderen.

IOED
Leie-Schelde

VENECO

Cultuurregio
Leie-Schelde

eva

provincie
Oost-Vlaanderen

Vlaanderen
verbinding werkt

SINT-MARTENS-LATEM

Xm
Kruisem

gavere
PRINSEBOCH AAN DE SCHELDE

Deinze
het land van heren

De Pinte

gemeente nazareth

ZULTE
gemeente zulte